

NICOLAE URSULESCU, SORIN IGNĂTESCU, *Preutești-Haltă. O așezare cucuteniană pe valea Șomuzului Mare*, Casa editorială „Demiurg”, Iași, 2003, 157 p. și 139 fig.

Această lucrare, apărută cu sprijinul financiar al Fundației „Cucuteni pentru mileniul III” din București, a fost realizată de prof. dr. Nicolae Ursulescu, prodecan al Facultății de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași și muzeograf drd. Sorin Ignătescu de la Muzeul de Istorie din Suceava în cadrul Centului Interdisciplinar de studii arheo-istorice al Universității „Al. I. Cuza” din Iași, prin grantul

Viața și ambientul comunităților eneolitice la est de Carpați (cercetări interdisciplinare), finanțat de Complexul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior.

Capitolul I – *Probleme introductive*, cuprinde *Cuvânt înainte*, istoricul cercetărilor, cadrul geografic și descrierea săpăturii, stratigrafie. În *Cuvânt înainte* se menționează că în zona Podișului Fălticenilor, subunitatea Podișului

Sucevei, s-au efectuat cercetări metodice de la sfârșitul secolului al XIX-lea și în continuare, în mai multe stațiuni cucuteniene, de N. Beldiceanu, Gr. Buțureanu, V. Ciurea, Vl. Dumitrescu, N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Emilia Zaharia, N. Ursulescu, Dragomir Popovici, Șt. Manea, S. Marinescu-Bîlcu și I. Mareș.

În lucrarea de față N. Ursulescu și S. Ignățescu publică rezultatele cercetărilor arheologice din anii 1977-1979 din așezarea de la Pretești-Haltă, aducând contribuții relativ la aspectul local al fazei A a culturii Cucuteni, precum și la trecerea în zona respectivă de la faza A la faza A-B. Prelucrarea integrală a materialelor s-a făcut de S. Ignățescu, cu concursul prof. dr. S. Haimovici pentru piesele arheozoologice și prof. dl. C. Catană pentru materialul litic. Un sprijin esențial din punct de vedere material pentru realizarea acestei monografii a fost acordat de dr. Romeo Dumitrescu, președintele Fundației „Cucuteni pentru mileniul III” din București.

Tot partea introductivă cuprinde și istoricul cercetărilor din stațiunea Pretești-Haltă din 10 noiembrie 1974, 11-30 iulie 1977, 19-30 mai 1978 și 26 mai-4 iunie 1979, precum și cadrul natural, respectiv elementele geologice, geomorfologice și particularitățile geografice ale Podișului Fălțiceniilor, un vast interfluviu străbătut de râurile Racova (afluent al Sucevei), Șomuzul Mic și Mare, dependente de Siret și de unii afluenți ai Moldovei.

Așezarea cucuteniană de la Pretești-Haltă reprezintă un fragment din prima terasă de 110 m x 75 m de pe stânga Șomuzului Mare, cu înălțimea de 8 m și lățimea de 260 m, racordat spre Nord de Dealul Holm și prevăzută spre Vest de pante abrupte. Acest capitol se încadrează în descrierea săpăturii din 1977-1979 pe o suprafață de 238 m², constând din șanțuri și casete, suprafața stațiunii fiind împărțită în carouri cu latura de 1 m. Prin aceste cercetări s-a precizat că primii ocupanți ai stațiunii au fost din faza Cucuteni A3, locuirea având loc în patru etape, atestate prin locuințe, anexe și gropi.

După aceasta a urmat o locuire sporadică în Hallstattul timpuriu, aparținând aspectului Grănicești al culturii Gáva-Holíhrady.

În capitolul al II-lea privitor la habitat sunt prezentate descoperirile din resturile a patru locuințe (1, 2, 3 A și 3 B) și anexe, precum și din cinci gropi, datând din cele 4 etape ale fazei Cucuteni A3. În ceea ce privește locuințele, două din ele (3 A și 3 B) cu platformă relativ dreptunghiulară și din structură lemnoasă, au avut două încăperi identificate pe baza a două vetre, accesul dintre încăperi realizându-se, după autor, printr-o întrerupere a peretelui despărțitor, intrarea în locuința 1 fiind pe latura de vest, iar pentru locuința 2 s-a presupus, pe baza unor bucăți de lut cu perforații, prezența și a unui cuptor. La rândul lor, vestigiile locuinței 1 au acoperit total sau parțial câteva gropi de formă ovală sau neregulată.

La capitolul al III-lea, *Unelte și arme* este prezentat utilajul litic cioplit, litic șlefuit și litic neprelucrat, obiectele de os, corn și de lut.

A. În ceea ce privește *utilajul litic cioplit*, sunt avute în vedere piesele din silix, marnă fostă bituminosă, care a suferit o decarbonizare și o silicifiere parțială și silit de culoare galbenă și brun-cenușie, gresie, silicolit și șist de Audia. Din aceste materii prime, pe lângă nuclee, s-au obținut lame rețușate, cele mai multe cu rețușe de uzură și neretușate, uneori cu o scobitură (encoche), precum și străpungătoare și gratoare de silix, un burin din șist de Audia, un vârf de săgeată pe lamă, cu baza dreaptă.

Până în prezent nu au fost semnalate piese geometrice, microlite sau vârfuri de sulijă, nefiind exclus să se găsească prin cercetările viitoare.

B. *Utilajul litic șlefuit* din alte roci decât silixul, respectiv din categoria silitelor, fiind preferate cuarț, silitul, cu diritate mai mare.

Din punct de vedere tipologic, pe baza clasificării lui O. Cotoi și C. Grasu din 2000, în funcție de modul de dispunere a piesei față de coadă și nu de forma geometrică sau de dimensiuni, s-au deosebit: topoare neperforate, simetrice în profil longitudinal, însumând la Pretești 50 din totalul uneltelor de piatră șlefuită și tesle, cu tăișul arcuit dispus transversal față de axul longitudinal al cozii, în procent la Pretești de 22% din totalul uneltelor de piatră șlefuită.

La acestea se adaugă dățile, caracterizate prin forma alungită, îngustă, cvasidreptunghiulară, cu secțiunea transversală dreptunghiulară și cea longitudinală simetrică sau asimetrică.

C. *Utilajul litic neprelucrat*. Din această categorie fac parte percutoarele realizate din silicolit, silixit, microgranite cuarțo-litice, cuarț silit și gresie. În această categorie intră, probabil, o nicovală și percutorul ei, rășnițele și frecătoarele lor pentru măcinarea cerealelor.

D. *Obiecte de os și corn*. Sunt menționate un metatars de bovidu utilizat ca șlefuitor, o dală plată cu vârf șlefuit și un ac din os și poate o coadă de lingură sau spatulă, două coarne cu urme de utilizare la capăt, folosite ca împungătoare.

E. *Obiecte de lut*. Slah reprezentate, doar două obiecte, unul sferic, reprezentând probabil un proiectil de praștie și altul rupt de la bază, de formă ovală și de întrebuințare necunoscută.

Capitolul al IV-lea. *Ceramica*.

A. *Starea de conservare*. Unele exemplare păstrate foarte bine, însă majoritatea extrem de corodate.

În locuința nr. 1 acest material nu a fost afectat de intervenții ulterioare, spre deosebire de locuința nr. 2 mult deranjată din vechime, cu material ceramic cu stare proastă de conservare. Locuința 3A a fost urmată de o nouă locuire imediată și a folosit materiale ceramice din etapa precedentă, iar în locuința III B ceramica a suferit numeroase distrugereri din eneolitic, epoca bronzului (probabil Hallstattul timpuriu) și perioada modernă.

În gropi materialul ceramic s-a păstrat mai bine, mai ales în groapa nr. 1, mai adâncă și acoperită de vatra locuinței nr. 1.

Păstrarea diferită din punct de vedere calitativ a ceramicii din cele patru nivele a permis doar parțial urmărirea evoluției ei.

B. Categorii, forme, decoruri

Autorii au deosebit trei categorii de ceramică, respectiv de iradiție precucuteniană, pictată și de uz comun.

Prima, de tradiție precucuteniană, într-o cantitate relativ mică, ca în așezările de la Cucuteni sau Hăbășești, este, în general, dintr-o pastă mai puțin fină, cu pietricele și cioburi pisate și foarte rar dintr-o pastă de calitate mai bună, cu nisip ca degresant. Categoria aceasta, cu decor din linii adâncite, de lățime de obicei medie, însoțite de alveole rotunde și de motivul „dinți de lup” este uneori canelată sau cu pictură, îndeosebi roșie și albă, precum și cu decor plastic.

Ca forme se deosebesc: vase bitronconice de tipul paharelor, cu gâtul înalt și corpul bombat sau cu buza ușor evazată, gâtul scurt și corpul bombat; vase piriforme; străchini cu pereții drepti; capace cu mai multe variante și un rest de vas-binoclu.

Categoria pictată, reprezentată cel mai bine, se remarcă prin pasta compactă, bine frământată și cu lut, nisip și uneori cu cioburi pisate în compoziție și prin netezire cu spatula din os sau lemn ori cu piese din silex, precum și, în deosebi prin pictură tricromă, uneori tetracromă, înainte de ardere, cu nuanțe de alb, roșu, vișiniu sau brun și negru ciocolatiu. Lipsște pictura bicromă, iar în multe cazuri este monocromă cu roșu. Prin particularitățile decorului pictat, așezarea de la Preuțești-Haltă se încadrează, de autor, mai aproape de faza Cucuteni A4.

După pictare vasele erau uscate din nou și apoi arse în cuptoare într-o atmosferă oxidantă la o temperatură de circa 700-900° C, prin analogie cu ceramica de la Hăbășești.

Ca forme, cele mai multe exemplare aparțin paharelor sau cupelor, cu o mare varietate de forme, cele mai multe fiind cu gâtul mediu, buza ușor evazată și corpul puțin bombat, corespunzătoare tipurilor 1f de la Hăbășești și EC de la Trușești, cu decor spiralic și unghiular, cu constatarea că la Hăbășești metopele nu sunt separate de romburi (Al. Dumitrescu și colab., 19-54, vol. LXXXI/6). Sunt menționate, în continuare, și alte forme de vase pictate, respectiv vase bitronconice mai mari ca paharele, asemănătoare însă ca formă; vase cu gâtul mai înalt și cu corpul bombat la partea de jos; vase bitronconice de dimensiuni mari, cu corpul globular și cu gura strâmtă, probabil pentru păstrarea băuturii, dintre care unele cu gâtul înalt, buza răsfrântă și cu două proeminențe-toarte pe diametrul maxim; vase piriforme, cu decor tectonic pictat pe gât și corp; vase bitronconice cu gâtul de înălțime mediu, bine separate de corp și cu jumătățile aproape egale; vase bitronconice cu gâtul înalt și cu corpul mult mai mare cu următoarele două categorii, stabilite pe baza raportului dintre gura și diametrul maxim: 1) cu gura strâmtă și gâtul drept și 2) cu gura mult mai largă și cu prag între gât și corp; vase bitronconice de tip crater, cu decor din benzi roșii subțiri

mărginite cu negru, pe fond alb; vase cu picior înalt, cu sau fără recipient (fructieră) și cu pictură tricromă, formă foarte răspândită și cu recipient în formă de bol sau strachină și cu piciorul evazat la bază și bombat în partea de sus, formă căreia îi aparține vasul cel mai frumos de la Preuțești, decorat pe recipientu cu arcuri de cerc, deschise în sus și în jos, secundate de fragmente de arcuri, iar la interior cu spirale albe în formă de „S”; străchini, cu evidențiere a buzei și cu o strămoare accentuată în zona moordării cu piciorul vasului, piccate la exterior și interior; străchini de mari dimensiuni cu umăr evidențiat, apropiate de crater, formă rară cu decor tectonic pe gât și corp, din meandre unghiulare îmbinate și spirale în „S” culcat; asociate cu diferite motive genmerice (trapeze, triunghiuri) pictate cu alb; rezervate din fond; vase cu corp înalt, alungit, cu o proeminență sub gât, piccate la exterior și exterior, păstrându-se doar mici pete de culoare; vase de tip bol, cu terți late, perforate vertical, cu înălțimea aproximativ egală cu diametrul gurii sau mai mică și cu sau fără torți, într-un caz cu motive geometrice și spiralice la exterior, iar la interior cu un meandru; capace cu umăr evidențiat și mâner cilindric, decorate cu motive spiralice și unghiulare, precum și cozi de linguri sau polonice, multe cu găuri, iar unele cu resturi din decorul tricrom și cu urme clare de ardere secundară.

Ceramica de uz comun, cu caracter gospodăresc, dintr-o pastă mai puțin epurată, cu cioburi pisate și pietricele în compoziția ei și cu ardere insuficientă cu temperatură de 300-400° C, este ilustrată prin străchini cu gura larg descinsă; boluri cu buza îndoită spre interior; vase fructieră de mari dimensiuni; vase de formă tronconică cu buza îndoită spre interior și vase miniatură. Vasele din această categorie sunt decorate cu un brâu pieziș de alveole sunt buză și prin șiruri intercalate de incizii verticale.

De o calitate mai bună, cu o pastă similară celei pictate, majoritatea este decorată cu barbotină, motive plastice, alveole, brâu crestat sau sunt pictate cu roșu.

Vasele din această categorie au forme de ciup cu gâtul scurt, drept și corpul bombat, de boluri nedecorate, de vase înalte pictate cu roșu, de vase miniatură în formă de boluri, de străchini tronconice, de vase bombate și de vase-fructieră.

V. Plastica

A. Plastica antropomoră

În total opt fragmente de statuetă plus cinci canuri de lut, găsite mai mult în gropi sau în afara complexelor, din pastă de foarte bună calitate sau din pastă ușor grosieră și mai puțin omogenă, din pastă foarte bună, puternic oxidantă sau reducătoare sau din o pastă cu arderea mai puțin bine dirijată, de culoare neuniformă, dovedind simultaneitatea arderii oxidante și reducătoare. Alături cu o ardere inițială reducătoare și apoi cu una oxidantă, fără de sevinție de cereale sau făină în pastă.

Majoritatea din mai multe fragmente, ulterior lipite și acoperite cu un strat de lut, pe care s-a aplicat decorul.

Statuetele s-a presupus că au fost făcute din trei bucăți, dintre care două erau picioarele și a treia partea superioară a corpului.

Cele mai multe fragmente din stațiunea de la Preuțești-Haltă erau feminine, mici și mijlocii, în poziție verticală. Cea mai reprezentativă piesă prezintă în zona gâtului un colier din trei elemente triunghiulare și cu un pandantiv semicircular în centru. Piese triunghiulare pe colier s-au semnalat și pe plastica incizată de la Scânteia și Trușești. De la gât în jos statuetele au fost decorate cu arcuri de cerc circumscrie în stânga și dreapta torso-ului.

Pe alte exemplare de plastică feminină incizată, decorul îl constituie „V”-urile, dispuse, cu o excepție, pe laturile din dreapta.

La alte statuete, suprafața picioarelor este împărțită în triunghiuri, cu linii paralele în interior, iar spatele și abdomenul sunt decorate cu romburi înscrise la care se adaugă pe spate un motiv cruciform din centrul romburilor.

Pe un picior drept al unei statuete, în zona genunchiului, pe dreapta, sunt două proeminențe și pe stânga una singură, cu semnificație de semne de încălziminte.

Alte exemplare de plastică feminină de la Preuțești-Haltă sunt nedecorate. La toate acestea se adaugă și două fragmente de vase antropomorfe, cu analogii la Ruginoasa, Hăbășești și Scânteia.

B. *Plastica zoomorfa*

Este mai bine reprezentată, păstrându-se, în general, trunchiul.

Statuetele zoomorfe s-au găsit în condiții secundare, abandonate, din pastă în general de bună calitate, conținând lut, nisip fin și eioburi pisate, și cu ardere oxidantă.

În general, această plastică este nedecorată.

Identificarea speciilor este dificilă, datorită fragmentării materialului și schematizării reprezentărilor. S-au deosebit, pe baza unor trăsături, bovine, ovine și ovicaprine. În afară de acestea, s-au mai descoperit în așezarea de la Preuțești-Haltă și trei protome zoomorfe de mari dimensiuni, identificându-se în două cazuri și forma vasului pictat (castron), pe care au fost aplicate, imediat sub buză. A treia protomă, provenind tot din groapa nr. 1, era în o stare mai avansată de distrugere.

În așezarea de la Preuțești-Haltă s-au mai găsit și cinci conuri de lut ars, din care trei în groapa nr. 1, unul în șanțul nr. 2 și unul în locuința nr. 2, cărora li s-au dat diferite interpretări, autorul înclinând pentru ipoteza folosirii lor ca pintadere.

La acestea se adaugă și un picior cu baza plată de la o măsuță de tip altar, de lângă vatra locuinței I.

Capitolul VI. A. *Cultivarea plantelor*

În acest capitol autorul tratează următoarele probleme: A. Cultivarea plantelor; B. Creșterea animalelor și vânătoarea; Analiza materialului arheozoologic; C. Culesul și D. Mesteșugurile.

A. *Cultivarea plantelor*. Pe baza descoperirii depozitului de semințe carbonizate din așezarea parțial contemporană de la Preuțești-Cetate, la 5 km de Preuțești-Haltă se

consideră că la Preuțești-Haltă s-au cultivat cel puțin orzul, ovăzul și grâul, atestate prin unele descoperiri litice (tesle, rășnițe, chiup mare pentru păstrarea cerealelor sau a făinei).

B. *Creșterea animalelor și vânătoarea*. Informații directe mai bogate. Pe baza materialului osteologic s-au determinat următoarele specii de animale domestice: bovidee, ovine, ovicaprine și de specii sălbatice: cerbul, căprioara, mistrețul și castorul. În ceea ce privește calul, în procent foarte mic (1%), nu se poate preciza dacă este vorba de specia sălbatică sau domestică.

Analiza materialului arheologic. Se dau caracteristicile morfologice și biometrice ale materialului faunistic provenit din locuințe (1 și 2) și două gropi (1 și 2), făcându-se conexiuni cu datele mai vechi din literatură (prof. dr. S. Haimovici 1987, p. 157-166). Pe baza acestor date s-au desprins și unele concluzii, avându-se în vedere atât aceste caracteristici, cât și frecvența speciilor și legăturilor lor cu ambientul.

Astfel, numărul mare de moluște din așezare atestă că locuitorii ei erau și culegători de moluște, care le furnizau o cotă înfrînă de proteine animale.

În ceea ce privește creșterea mamiferelor domestice, acestea au avut frecvența cea mai mare, respectiv taurinele, porcinele și ovicaprinele, creșterea lor fiind considerată ca o ocupație de bază, față de care vânătoarea era secundară, dar importantă.

Mamiferele sălbatice și îndeosebi cele domestice, pe lângă „alimente”, dădeau și alte tipuri de resturi pentru o gospodărie: coarne, oase, păr, piei, blană, produse moi ca vezica urinară, intestine, tendoane ș.a.

În ceea ce privește ambientul, spre deosebire de azi, toată zona era acoperită de mari păduri de foioase, păduri de stejar și cu alte specii de arbori și arbuști și de esență moale (arinul, sălciiile).

C. *Culesul*. S-au identificat 37 specii de gasteropode și 3 de lamelibranhiate.

D. *Mesteșuguri*. S-au practicat următoarele meșteșuguri casnice în așezarea de la Preuțești-Haltă:

1. *Olăritul*. Trebuie să fi existat cuptoare de ceramică cu ardere reverberantă. Unele vase au fost modelate cu ajutorul unui sistem rotativ; arderea vaselor putea să aibă loc chiar pe vetrele din locuințe.

2. *Prelucrarea pietrei*. Sunt dovezi directe pentru lucrul pietrei în așezare.

3. *Prelucrarea lemnului*. Sunt dovezi indirecte.

4. *Construcția locuințelor*. Existau meșteri specializați.

5. *Confecționarea textilelor și a îmbrăcăminții*. Sunt dovezi indirecte.

III. *Încadrare cronologică-culturală*

Nu există biromie la Preuțești-Haltă, iar cele mai multe analogii sunt din faza Cucuteni A de la Hăbășești și Trușești.

După cronologia lui A. Niju, așezarea de la Preuțești-Haltă datează din subfaza Cucuteni A3b, iar în cazul descoperirii de biromie s-ar putea să fie din subfaza A3a.

După N. Ursulescu s-ar putea să dateze de la sfârșitul subfazei A3a și începutul subfazei A3b, fiind mai târzie decât așezările de la Trușești, Hăbășești și Cucuteni-Cetățuie, dar mai timpurie decât stațiunile Ruginoasa sau Scănteia.

O mostră de os din nivelul Cucuteni III de la Preutești-Haltă, pe bază de analiza C14 s-a datat 3473±26 b.c. recalibrat și calibrat 4342-4243 și 4350-4235.

Deci, stațiunea de la Preutești-Haltă ar fi printre cele mai timpurii dintre așezările fazei Cucuteni A3.

Așezarea de la Preutești-Cetate este contemporană parțial cu așezarea de la Drăgușeni, pe baza datelor C14 și aparține aspectului local Hăbășești al fazei Cucuteni A, cum a fost definit de D. Boghian în 2002, prezentând și unele elemente ale aspectului Drăgușeni.

VIII. Concluzii.

Deși s-a cercetat la Preutești-Haltă cca a 30% parte din suprafața stațiunii, totuși ea a furnizat unele date importante pentru sfârșitul fazei Cucuteni A în zona Podișului Fălticeniilor, după cum urmează:

1. Locuire neîntreruptă de-a lungul celor patru etape, probabil de la sfârșitul subfazei Cucuteni A2, cum sugerează singura dată C14 și până la sfârșitul subfazei A3, cum o atestă unele influențe ale aspectului Drăgușeni.

2. Așezarea de la Preutești-Haltă s-ar paraleliza cu prima etapă din așezarea de la Preutești-Cetate, de la 5 km depărtare, neatîngând însă nivelul celei de a doua

etape, în care sunt indicii clare ale subfazei A4, marcând trecerea spre faza A-B.

3. Așezarea de la Preutești-Haltă aparține tipului de așezare „de vale”, de pe prima terasă neîndubabilă, care, prin cele trei pante, are aspectul de cetățuie, nefiind exclus să fi avut un șanț de apărare într-o mică înșeuare spre Dealul Holm.

4. Descoperirile de la Preutești-Haltă atestă și ele unitatea aspectului culturii materiale și al vieții spirituale ale comunităților culturii Cucuteni din toată aria de răspândire a acestei culturi, precum și unele particularități locale, dovedind adaptarea la mediul specific în care se află această așezare.

Lucrarea este însoțită de lista ilustrațiilor (p. 110-112), de un rezumat în limba franceză (p. 113-115), de un indice general (p. 116-117), de bibliografie (p. 118-120) și la urmă de un catalog selectiv ilustrat al descoperirilor (p. 123-137), conținând denumirile pieselor, diatansiumile lor, locul descoperirii și scurte descrierile descoperirilor.

În încheiere, considerăm că lucrarea respectivă, întocmită de prof. Nicolae Ursulescu și muzeograf drd. Sorin Ignătescu, privitoare la rezultatele cercetărilor din așezarea cucuteniană de la Preutești-Haltă, este utilă, prezentând interes îndeosebi pentru specialiștii în domeniul culturii Cucuteni.

MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVÎȚA